

da katılması ile çoğalan suyu toplayıp Konya'ya götürmek için bugünkü Altınapa Barajı'nın gölü içerisindeki bölgede bir bent ile bugün Sille Barajı gölü içerisinde kalan diğer bir bent yaptırmıştır. 2. Van'da Urartular zamanından kalan bentler arasında Faruk Bendi ayrı bir karakter taşıdığından bu bendin Selçuklular veya Osmanlılar zamanında yeniden yapılmış olması ihtimali kuvvetlidir. Nitekim temeldeki ahşap izgaralardan alınan örnekler üzerinde yapılan c-14 deneyleri 1800 tarihini vermiştir.

B) Osmanlılar Devrinde Yapılan Bentler. Osmanlılar devrinde bugünkü Türkiye sınırları içerisinde yapılan bentlerin en önemlileri İstanbul'dadır. Bunlardan III. Ahmed tarafından Cebeköy deresi üzerinde yaptırılan iki bent tamamen yıkılmış olup bugüne yalnız temelleri kalmıştır. İstanbul'da Kanûnî devrinden 1900'e kadar yapılan dokuz bent sağlam olarak durmakta ve bugün dahi şehre su vermektedir.

1. İstanbul'un kuzeyindeki Belgrat ormanları içerisinde Kırkçeşme sistemine ait dört bent vardır. a) Büyük Bent. İlk yapılışı Geç Roma devrindedir (muhtemelen 390). Kırkçeşme tesisleri yapılmış Kanûnî Sultan Süleyman tarafından 1554-1563 yılları arasında yeniden yaptırılmış veya tamir ettirilmiştir. Yıkılması üzerine 1724'te III. Ahmed tarafından yeniden yaptırılmış, 1748'de I. Mahmud bendi tamir ettirip yükseltmiştir. 1900'de II. Abdülhamid zamanında bir kademeye daha ilâve edilerek yükseltilmiş ve hazne hacmi arttırılmıştır. b) Karanlık Bent. II. Osman tarafından 1620'de inşa ettirilmiştir. c) Ayvat Bendi. 1765 yılında III. Mustafa tarafından yaptırılmıştır. d) Kirazlı Bent. 1818'de II. Mahmud tarafından inşa ettirilmiştir.

2. Taksim sistemi içerisindeki üç bent ise Bahçeköy'dedir. a) Topuzlu Bent. 1750'de I. Abdülhamid tarafından yaptırılmış, 1786'da Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından yükseltmiştir. b) Vâlide Bendi. III. Ahmed'in annesi Mihrişah Sultan tarafından 1796'da inşa ettirilmiştir. c) Sultan Mahmud Bendi. 1839'da II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır.

3. I. Elmalı Bendi. Anadolu tarafının suyunu temin amacıyla 1891-1893 yılları arasında II. Abdülhamid tarafından yaptırılmıştır.

4. Şamlar Bendi. Küçükçekmece'nin kuzeyinde, Şamlar köyünün üst tarafın-

da Baruthâne'nin su ihtiyacını karşılamak amacıyla 1828'de II. Mahmud tarafından yaptırılmıştır.

Diğer Bazı Önemli Bentler.

Pakistan'da Yapılan Bent. İndus nehri'nin kolları üzerinde Haydarâbâd civarında içme suyu temini amacı ile yaptırılan Hüseyin Bendi 1575'te inşa edilmiştir. Bu bent bir toprak barajdır. Yüksekliği toprak bentlere göre çok büyük olup 23 m., tepe uzunluğu da 1600 metredir.

Kudüs'te Yapılan Bentler. 1. Kudüs'ün 10 km. kadar güneyinde Beytülâhm'de XIII. yüzyılda yapılan Süleyman Bendi bir toprak barajdır. Boyutları hakkındaki bilgiler eksiktir. Kudüs'ün içme suyunu temin etmek amacıyla inşa edilmiştir. 2. Kudüs'te Kanûnî Sultan Süleyman devrinde yapılan (1536) Sultan Bendi içme suyu amacıyla kurulmuştur. Harçlı kâgir bentlerdendir; boyutları hakkındaki bilgiler eksiktir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn-i Belhî, *Farsnâme*, Şiraz 1343 hş./1964, s. 161-162, 210-211; G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1930, s. 13-90, 101-127, 277, 382-489; N. Smith, *A History of Dams*, New Jersey 1972, s. 76-81, 90-101; Majeed Khan-Ali al-Mughannam, "Ancient Dams in the Ta'if Area 1981 (1401)", *Atlâf*, VI/3, Riyad 1982, s. 125-135; V. Shtytila, *Monumentet*, I, Tirana 1978, s. 151-162; Mehdi Halıcı, "Konyada İlk Yapılan Bend" *Yeni Meram Gazetesi*, 8.6.1982; 11.6.1982; 12.7.1982; H. Fahlbusch, "Alte Talsperren im Gebiet Königreich Saudi Arabien", *Historische Talsperren*, Stuttgart 1987, s. 199-221; F. Hartung, "Die Geschichte der alten Staumaer bei Assuan", a.e., s. 445-464; a.mlf. — Gh. R. Kuros, "Historische Talsperren in Iran", a.e., s. 221-275; Kâzım Çeçen, "Seldschukische und Osmanische Talsperren", a.e., s. 275-297; a.mlf., *Mimar Sinan ve Kırkçeşme Tesisleri*, İstanbul 1988, s. 1-240; José A. Fernandez Ordoñez, *Catálogo de moventas Presas y Azudes Españoles anteriores a 1900 Biblioteca Cehopu*, Madrid 1984; Sâmî Hamas es-Sakkâr, "Seddü Mu'âviye fi't-Ta'if", *ed-Dâre*, XI/2, Riyad 1985, s. 23-44; Dihhudâ, *Lugatnâme*, XVIII, 208; XXI, 316.

KÂZIM ÇEÇEN

BENTEM

Cava adasının kuzeybatısında eski bir İslâm devleti ve devletin merkezi olan şehir.

Önceleri Bentem, Cava adasının iç bölgesinde hüküm süren Hindü-Budist Pajajaran Devleti'ne bağlı bir idareci tarafından yönetiliyordu. Bu durum, Cava'nın

kuzey sahillerinde bulunan Demak İslâm Devleti'ne bağlı bir asker ve yönetici olan Sunan Gunung Jati'nin (ö. 1552) Batı Cava'da ticarî ve stratejik bir merkez kurmak için harekete geçmesine kadar devam etti. Şeyh İbn Mevlânâ diye de tanınan Jati 1522'de Bentem'den Pajajaran Devleti'nin yöneticisini kovarak bölgeyi ele geçirdi. Onun ölümüne kadar Bentem Demak Sultanlığı'na bağlı kaldı. Ardından tahta geçen oğlu Hassanüddin (1552-1570) Demak Sultanlığı'ndan ayrılarak Bentem'i bağımsız bir devlet haline getirdi. Hassanüddin zamanında Bentem'in sınırları, Güney Sumatra'da kara biber üretiminin yapıldığı Lumbang bölgesine kadar genişledi. Bundan dolayı Bentem şehri bir kara biber deposu haline geldi ve Cava adasının ihracat limanlarından biri oldu. Bentem'in ikinci hükümdarı Pangeran Yûsuf (1570-1580) Pajajaran'ı ele geçirip Cava'daki son Hindü-Budist devletini yıktı ve ülkesinin sınırlarını daha da genişletti. Bu devletin ortadan kalkmasıyla İslâmiyet Cava'nın iç bölgelerine kadar yayıldı.

1511'de Malaka'nın, Portekizliler tarafından alınmasından sonra Asyalılar için ticarî önemini yitirmesi üzerine Bentem başlıca ticaret merkezi haline geldi. Bu durum Avrupalı sömürgeci devletlerin dikkatini çekti ve ülke önce Portekizliler, ardından Hollandalılar tarafından işgal edilmek istendi. Karşılarında güçlü bir devlet ve baharatla diğer mahallî mahsullerin satıldığı zengin bir pazar bulan Hollandalılar, 1603'te burada Vereenigde Oast Indische Compagnie'nin ilk dâimî ticaret merkezini açtılar. 1619'da Cava adasında Bataia (Cakarta) şehrini kuran Hollandalılar buradan bütün adayı hâkimiyetleri altına almaya teşebbüs edince Bentem Devleti onlara karşı ciddi şekilde direnmeye başladı. Bu yüzden Vereenigde Oast Indische Compagnie ile aralarında 1633-1639'da bir dizi çatışma meydana geldi; 1645'te de ilişkileri düzenlemek için bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmayı imzalayan Pangeran Ratu (Ebû'l-Mefâhir Mahmud Abdülkadir, 1596-1651), 1638'de hac için gittiği Mekte'de Osmanlı Devleti'nden resmen "sultan" unvanını taşıma izni aldı; böylece Ratu Cava'da bu unvanı kullanan ilk yönetici oldu.

Ratu'dan sonra başa geçen Ebû'l-Feth Agung (1651-1683), 1656'da Hollandalılar'la tekrar bir çatışmaya girdiyse de

Bentem'de Beyaz Minare'nin eski bir gravürü
(Java [ed. P. Hutton], s. 134)

1659'da yeni bir barış yaptı. Sultan Ebü'l-Feth Agung döneminde Bentem Devleti altın çağını yaşadı. Agung Osmanlılar'ın idaresinde bulunan Mekke ile devamlı temas halinde idi. Ülkesini Hollandalılar'a karşı koruyabilmek için güçlü bir donanma kurdu. Diğer İslâm devletleriyle sıkı ticarî ilişkilere girdi ve böylece Hollanda'nın bölgedeki hâkimiyetini tehdit etmeye başladı. Agung'un bir planı da Osmanlı Devleti ve İngiltere ile bir pakt kurup Hollanda'ya karşı daha aktif bir tavır almaktı. Ancak bütün planlar oğlu Prens Hacı ile arasında çıkan anlaşmazlık sebebiyle bozuldu. Saray, bu anlaşmazlıkta Hollanda'nın desteğini sağlamaya çalışan Prens Hacı'nın baş kaldırmasıyla (1682-1687) ikiye ayrıldı. Agung bu durum karşısında ülkeyi terketti ve oğlu Prens Hacı sultan oldu. Ancak babasına karşı verdiği mücadele sırasında kendilerinden yardım istemesini fırsat bilen Hollandalılar Bentem Sultanlığı'nı kendi idarelerine bağladılar (1682). Bentem Sultanlığı bundan sonra uzun bir müddet Hollanda hâkimiyetinde kaldı. XVIII. yüzyılın ortalarında Sultan Zeynel Arifin (1733-1748), bir saray entrikası sonunda karısı Ratu Şerife ile iş birliği yapan Hollandalılar tarafından tutuklanıp sürgüne gönderildi. Fakat arkasından Ratu Şerife yönetimine karşı huzursuzluklar baş gösterdi ve 1750'de bir din âliminin başlattığı ayaklanma, ancak Hollandalılar tarafından Ratu Şerife'nin yönetimden uzaklaştırılmasıyla bastırıldı. Ülkeyi 1813'te İngilizler ele geçirdilerse de 1816'da tekrar Hollanda'ya verdiler. 1836'dan itibaren Hollanda sömürgeciliğine karşı birçok ayaklanma meydana geldi. 1840 ayaklanmasının ardından son Bentem sultanını kovan Hollandalılar, ülkeyi doğrudan yönettikleri bir sömürge haline getirdiler (1843). II. Dünya Savaşı'nda Japon işgaline kadar Hollandalılar'ın sömürgesi olan Bentem,

Japonlar'ın çekilmesinden sonra (1945) bağımsızlığını ilân eden Endonezya'nın sınırları içinde kaldı.

Cakarta'nın rekabeti karşısında gittikçe önemini kaybeden Bentem, bugün Batı Cava eyaletinde küçük bir yerleşim merkezidir. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru alüvyonlarla dolmaya başlamış olan limanı bugün şehir merkezinden birkaç kilometre uzaktadır.

Bentem'de halen harabe halinde bulunan birkaç mimari esere rastlanır. İlk Bentem hükümdarı Hassanüddin zamanında inşa edilen iki cami ile yine aynı döneme ait Beyaz Minare ve 1680'de yapılmış olan Bakuwanan Sarayı bunların en önemlileridir.

BİBLİYOGRAFYA :

İktisat Keadaan Politik Hindia-Belanda Tahun 1839-1848 (ed. S. Kartodirdjo), Jakarta 1973, s. XV-XVI; Şahid Hüseyin Rezaki, *Endonisa*, Lahor 1974, s. 54-55; L. E. Williams, *South-East Asia A History*, New York 1976, s. 74-76; Theodore G. Th. Pigeaud — H. J. De Graaf, *Islamic States in Java, 1500-1700*, The Hague 1976, s. 12-13; *Java* (ed. P. Hutton), Singapore 1978, s. 133-136; J. D. Legge, *Indonesia*, Sydney 1980, s. 55, 74, 79, 83; M. C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia*, Hong Kong 1981, s. 27-28, 34-35, 75-76; D. G. E. Hall, *A History of South-East Asia*, London 1981, s. 231, 301, 325-330, 347-349; Eberhard, *Uzak Doğu Tarihi*, s. 325, 328; *History of India*, VII, 9, 70, 106, 110-111, 153-154; H. de Graaf, "Onsekizinci Yüzyıla Kadar Güneydoğu Asya'da İslâm" (trc. Hürrem Yılmaz), *İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, İstanbul 1989, III, 35, 36, 40, 41; A. W. Nieuwenhuis, "Bantam", *IA*, II, 304-306.

RIZA KURTULUŞ

BENÜRİ

(البوری)

Ebü Abdillâh Muizzüddîn
Âdem b. İsmâil el-Hüseyin el-Benürî
(ö. 1053/1643)

**İmâm-ı Rabbânî'nin halifelerinden,
Müceddidiyye tarikatını Hindistan ve
Hicaz'da yayan mutasavvıf.**

Hindistan'ın Roh şehrinde doğdu. Baba tarafından seyyid* olup anne tarafından Afgan asıllıdır. Gençliğinde Pencap'ta Serhend şehrine yakın Benür kasabasına yerleşti. İlk müşidi, İmâm-ı Rabbânî'nin halifelerinden olan Hacı Hızır Han Afganî'dir. Afganî, mânevî terbiyesini tamamlaması için onu Serhend'e İmâm-ı Rabbânî'nin yanına gönderdi. Daha önce kemal derecesine eriştiğini sanan Benürî yanıldığını anladı ve İmâm-ı Rabbânî'nin gayretleri sayesinde birkaç ay içerisinde sülûk*ünü tamamladı. Şey-

hinden icâzet ve hilâfetnâme alıp taretini yayma göreviyle Benür'a döndü. Pencap'a yerleşen Afganlılar arasında 100.000 kadar mürid topladığı kaydedilir.

Müridlerinden Muhammed Emîn Bedahşî'nin yazdığı *Menâkıbü'l-ğazarât* (yazma bir nüshası Londra India Office Kütüphanesi'ndedir, bk. Ethé, nr. 652) adlı eserde Benürî'nin Hint Padişahı Şah Cihan'ı birkaç defa zehirlenmekten kurtardığı yazılıyorsa da bu husus devrin resmî tarihlerinde teyit edilmemektedir. Benürî 1642'de yanına büyük bir mürid topluluğu alarak İmâm-ı Rabbânî'nin oğlu Hâce Ma'sûm'un muhalefetine rağmen Şah Cihan'ın bulunduğu Lahor'a gitti. Şah Cihan bir isyan çıkmasından korkarak Benürî'nin şehirden uzaklaşmasını emredince Hindistan'dan ayrıldı. Mekke'ye gidip hac farızasını yerine getirdi. İmâm-ı Rabbânî'nin bazı mektuplarını Farsça'dan Arapça'ya tercüme ederek onun görüşlerini Mekke ve Medine'de yaymaya başladı. Fakat bazı ulemâ'nın sert muhalefetiyle karşılaştı. Bir tartışma sırasında, İmâm-ı Rabbânî'nin Kâbe'nin hakikatinin "Hakikat-i Muhammediyye"ye üstün olduğuna dair düşüncesine Şeyh Ahmed el-Kuşâşî'nin karşı çıktığı ve Benürî'nin ona hak verdiği söylenmektedir. Muhammed Emîn Bedahşî'ye göre Şah Cihan onu Hindistan'a dönmeye davet ettiyse de Hz. Peygamber'in mânevî bir işaretine uyarak ömrünün sonuna kadar Hicaz'da kaldı. Şevval 1053'te (Aralık 1643) vefat etti. Medine'de Bakî Mezarlığı'na gömüldü.

Müridlerini kısa zamanda "fenâ-i kalb" mertebesine erıştirdiği, zikir telkininde "el-ahseniyye" denilen kendine mahsus bir usul takip ettiği ve dünyaya fazla rağbet edenlere gayet sert davrandığı rivayet edilen Benürî'ye Âdemoiyye veya Ahseniyye adı verilen bir tarikat nisbet edilmektedir. En meşhur halifesi, Şah Velîyullah-ı Dihlevî'nin babası Şah Abdürrahim'in müşidi Hâfız Seyyid Abdullah Ekberâbâdî'dir.

Benürî, İmâm-ı Rabbânî'nin görüşlerini henüz neşredilmeyen *Ğulâşatü'l-ma'ârîf* (yazma bir nüshası Râmpûr Rızâ [Raza] Kütüphanesi'nde), *Nikâtü'l-esrar* (yazma bir nüshası Bankipûr Kütüphanesi'nde) ve *Kelîmâtü'l-ma'ârîf* adlı üç eserde anlatmıştır. Benürî ile birlikte Hicaz'a giden Bedahşî müşidinde gelen vâridâtı *Netâ'icü'l-Ğaremeyn* adlı eserinde kaydetmiştir. Bu eserin bir nüshası Pencap Umumi Kütüphanesi'ndedir.